

**BARTOMEU RAMON,
UN ARGENTER MEDIEVAL DESCONEGUT***

Miquel Torras Cortina
Universitat Autònoma de Barcelona
miquel.torras@uab.cat

Resum

Bartomeu Ramon fou un argenter oriünd de Morella, del regne de València, que al segle XIV s'instal·là a Manresa. Com a mestre, tenia dret a punxó propi, el qual constava de les inicials B.R. Aquest és fins ara l'únic punxó individual que es coneix a Catalunya, del qual s'ignorava la titularitat, ja que el més habitual era utilitzar el punxó de la ciutat del taller. En aquest article es presenten i s'editen el seu testament i el seu inventari de béns relictos, amb data del 1410, gràcies als quals és possible l'atribució de les inicials. Aquesta assignació demostra també la seva autoria o participació en almenys tres obres artístiques, de les quals es desconeixia l'autor.

Paraules clau

Argenter, Història medieval, Testament, Inventari, Morella, Manresa.

Abstract

Bartomeu Ramon was a silversmith native of Morella, in the kingdom of Valencia, which was settled in Manresa during the 14th century. As a master, he had the right to own his personal burin, consisted in the initials: B.R. This is the only individual burin already known in Catalonia, the titularity of which was ignored until today, because the most common was to use the burin from the city of the workshop. The study I present report on the edition of his will and his inventory, dated on 1410, thanks to whom the attribution of the initials are possible. This attribution demonstrates also his authorship or participation at least in three works of art, till now of unknown author.

Keywords

Silversmith, Medieval History, Will, Inventory, Morella, Manresa.

* Aquest treball ha estat realitzat gràcies a l'ajut del projecte HAR 2013-41134-P concedit pel Ministerio de Economía y Competitividad, dins del Plan Estatal de Investigación Científica, Técnica y de Innovación 2013-2016.

Bartomeu Ramon fou un argenter medieval que, en data de 1410, consta com habitant de Manresa. D'ell s'han conservat el testament i l'inventari de béns relictos, tots dos datats l'any 1410, el 5 d'agost i el 15 d'agost respectivament, que són els documents que en aquest article s'aporten, fins ara inèdits. Per tant, Bartomeu Ramon morí entre aquestes dues dates. La seva esposa es deia Saurina i tenien un fill anomenat Lluís, que fou l'hereu. El difunt, va deixar com a darrera disposició la de ser enterrat al convent del Carme de la ciutat. La seva presència ha estat ignorada fins ara per la historiografia de la ciutat.¹ L'explicació podria ser que s'hi hagués instal·lat poc temps abans, tres anys en concret com a molt, ja que l'1 de setembre de 1407 consta com a habitant de Montblanc, si és ell, cosa del tot plausible, tal com apareix en un document editat per Josep M. Llobet Portella, que es troba a l'Arxiu Comarcal de la Segarra (ACC, FN, Cervera, 19, Joan Gener, Manual, 1406-1407, f. 90v.), concretament una època en la qual reconeix haver rebut 34 sous i 4 diners per la fabricació d'una creu de plata amb esmalts per a la universitat de Granyena de Segarra:²

Bartholomeus Raymundi, argenterius, habitator ville Montis Albi, confiteor et recogonosco vobis Petro Vitalis, sindaco, actori et procuratori universitatis predictae et eius singularium, quod vice et nomine universitatis predictae et eius singularium inter diversas solutiones solvistis et tradidistis michi plenarie ad meam voluntatem in bona pecunia realiter numerando septuaginta unam libras et XV solidos et VIII denarios barchinonenses, pro quibus et quarum pretio ego feci et vendidi dicte universitati quandam crucem argenti cum aliquibus smaltis que est ponderis novem marchorum, trium unciarum et medie et unius argenti, ad rationem VII librarum et XII solidorum pro qualibet marchos, et ex alia parte solvistis michi XXXVIII° solidos et III^{or} denarios pro ligno quem misi in dicta cruce et pro aliquibus pedaguis que feci a villa Montis Albi ad locum de Granyena, sic quod sunt in summa LXX tres libras et XIII solidos, unde renuntio, etc., facio, etc.

Actum Cervarie prima die septembris.

Testes Galcerandus Solà [*sic*] et Anthonius Maioris, scriptor, Cervarie.

Aquesta identificació vindria confirmada pel fet que un dels marmessors del seu testament fos fra Arnau Avella, monjo del monestir de Poblet, coneixença que hauria fet en els anys en que hauria viscut més al sud. L'altra dels marmessors fou Pere Ros, del monestir del Carme de Manresa, aleshores de gran popularitat.

¹ Ni Sarret i Arbós, 1916, ni Sitges i Molins, 2007 i 2009, excel·lents escorcolladors de l'extens fons, el trobaren.

² Llobet i Portella, 2000.

En aquest cas, si això és cert, cal pensar que moriria poc després d'anar a viure a Manresa. Fou la seva esposa Saurina qui s'encarregà de fer redactar l'inventari i el testament. Com és sabut, segons el dret de l'època, l'hereu havia de fer un inventari de tots els béns relictos del difunt, si volia heretar. Si la mort fou inesperada, és possible que el fill, Lluís, fos menor d'edat.

Bartomeu Ramon era, tal com ell mateix diu en el seu testament, originari de la vila de Morella, coneguda perquè d'allí en sortiren un gran nombre d'argenteres, així com per la seva activitat artística en general,³ i en conseqüència s'hauria format inicialment allí, però no en sabem res més. Caldria que una troballa documental a l'atzar o una recerca específica entre els protocols de les notaries properes a Montblanc, com Santa Coloma de Queralt o l'esmentada Cervera, aportessin noves dades, atès que d'aquesta època no es conserva cap protocol notarial de Montblanc.

L'inventari incloïa, a més dels objectes cotidians de la llar, els estris del seu taller, i per tant ens permet acostar-nos a la seva activitat professional. És força interessant de veure com era el taller d'un argenter a l'època, tot i que els objectes que hi podia haver en un taller d'argenteria medieval ja han estat estudiats i als autors em remeto.⁴ Per tant el comentari que podria fer és pràcticament nul: són uns 55 ítems, que corresponen a un taller individual, en el que el possessor hi tenia una dedicació intensa, com mostra l'existència d'un taulell d'obrar de nits. Tampoc faig esment de la roba, ja que era un tipus d'objecte molt present en els inventaris de l'època. El darrer objecte esmentat del taller és el llibre de comptabilitat de l'argenter ("de deu e deix"), en el que s'esmenten els deutes que es tenien amb Bartomeu Ramon, i que pujaven a la respectable quantitat de 40 lliures, 4 sous i 6 diners. Si va cobrar 34 sous per la fabricació d'una creu, com hem vist, hom ha de pensar que la seva activitat com a orfebren hauria de ser intensa. Pel darrer ítem de l'inventari, sabem que Bartomeu Ramon era de la confraria de Sant Eloi, patró dels argenteres i ferrers, i que per tant hauria de fruit d'una protecció social i laboral.

És possible que es conservi obra d'aquest argenter. La Dra. N. de Dalmasas, en el capítol dedicat a l'orfebreria en l'enciclopèdia feta fa poc sobre l'art gòtic a Catalunya, diu:

³ Dalmasas, 2003.

⁴ Els qui se n'han ocupat són: Dalmasas, 1992, II, pp. 59 i ss.; Fuente, 1997; i, més des d'un punt de vista lèxic, Mirambell i Abancó, 2000.

La condició de mestre argenter també comportava el dret a tenir taller propi i marca individualitzada, si bé únicament s'ha pogut apreciar una marca d'aquest tipus en tres objectes religiosos pertanyents a diferents cronologies del segle XIV: un reliquiari datat entorn del primer quart de la centúria, una creu d'altar processional d'entre el 1330 i el 1340, i un retaule contractat el 1366. En tots aquests objectes, la marca estampada mostra una B, un punt i una R, en total un punxó B.R, en rectangle, que podria correspondre a un mestre anomenat Bartomeu.⁵

B.R no és en cap cas una abreviatura de Barcelona, que normalment s'abreujava en els punxons com BARCK, BAR o, en menor mesura BA.⁶ És possible que es tracti de Bartomeu Ramon, que, com veiem, tenia taller propi. Seria l'únic cas de punxó individual que es conservaria a Catalunya. Si és així, les datacions d'aquests objectes s'hauran de revisar, així com seria possible una major precisió de l'escola artística, però això ja és una tasca que pertany als historiadors de l'art. Jo, com a paleògraf, arribo fins aquí.

A continuació ofereixo la transcripció dels dos documents esmentats que, sens dubte, seran d'utilitat.

⁵ Dalmases, 2008, p. 36.

⁶ Vegeu les marques de punxo esmentades a Dalmases, 1992, I.

1410, agost, 5. Manresa

Testament de Bartomeu Ramon, argenter.

ACBG [Arxiu Comarcal del Bages]. *Testamentorum* 1409-1413. 1403, maig, 19 – 1414, gener, 26. Tr. 694. ffsn.

In Dei nomine, amen. Nouerint uniuersi quod ego, Bartholomeus¹ Raymundi, argenterius,² oriundus ville³ Morelle, regni Valencie, nunc autem habitator de ciuitate Minorise, diocesis Vicensis, detentus egritudine, in meo tamen pleno sensu et memoria mea integra cum loquela, meum facio, condo et ordino testamentum, in et cum quo eligo michi manumissores et huius mei testamenti executores sine eorum dampno et rerum suarum venerabiles et religiosos fratrem Arnaldum Auella, monachum monasterii Populeti, et fratrem Petrum Ros, ordinis fratrum⁴ Beate Marie de Montecarmelo, conuentualem monasterii dicti ordinis ciuitatis Minorise, quibus rogando precipio et plenam confero potestatem quod, si me mori contingerit antequam aliud michi condere liceat testamentum ipsi mei manumissores diuidant, distribuant et ordinent de bonis meis, prout a me inferius inuenerint ordinatum: in primis namque eligo michi sepulturam in cimiterio ecclesie monasterii predicti Beate Marie de Montecarmelo, dicte ciuitatis Minorise, et dimitto et accipio michi, pro mei anima, de bonis meis, quinquaginta solidos Barchinonensium monete de terno, de quibus dimitto utrique dictorum manumissorum meorum, pro onere manumissorie, quinque solidos, et totum residuum dictorum quinquaginta solidorum uolo conuerti, per dictos manumissores meos, in missis celebrandis pro mei anima et sumptibus mei funerariis, et sepulture et extreme unctionis mee, iudicio et cognitioni dictorum manumissorum meorum. Omnia uero alia bona mea mobilia et immobilia, et iura uniuersa michi ubique pertinentia et pertinere debentia ac competitura aliqua ratione, iure, modo uel causa, dimitto Lodouico Raymundi, filio comuni michi, et domine Saurine, uxori mee, et ipsum Lodouicum Raymundi, filium meum, michi heredem uniuersalem instituo, ita quod ipse seu alius pro eo soluat predicta et omnia mea debita que uera apparuerit, et restituat omnes meas iniurias que uere apparuerit breuiter, simpliciter, summarie et de plano, sine strepitu

¹ *dues ratlletes damunt del nom per indicar la ferma.*

² *segueix cancel·lat* habitator de ciuitate Minorise.

³ *segueix cancel·lat* nol.

⁴ *fratrum interlineat.*

et figura iudicii. Verum, si dictus Lodouicus Raymundi, heres mei, non erit, uel si heres mei erit, si obierit quodcumque sine liberis substituo sibi et michi heredem uniuersalem, instituo dictam dominam Saurinam, uxorem meam. Hec est autem ultima uoluntas mea quam laudo, concedo et firmo et uolo ualere ut testamentum, que si non ualet uel ualebit iure testamenti, saltem uolo iure codicillorum, uel alterius cuiuslibet ultime uoluntatis.

Actum est hoc Minorise, quinta die augusti anno a natiuitate Domini millesimo CCCC^o decimo. S+num Bartholomei Raymundi, testatoris predicti, qui hoc meum testamentum laudo, concedo et firmo. Testes huius rei sunt uocati et rogati: Galcerandus de Ecclesiolis, mercator, Franciscus de Rouiralta, sutor, Iohannes de Saragoça, carnifex, de dicta ciuitate,⁵ et ego, Petrus Guitardes, notarius infrascriptus.

⁵ de dicta ciuitate *interlineat*.

15 agost 1410. Manresa

Inventari dels béns relictos de Bartomeu Ramon, argenter, fet a instància de la seva vídua, Saurina.

ACBG. *Inventariorum* 1410-1508, 1410, juny, II – 1508, abril, 28. Tr. 687. Ffsn.

Nouerint¹ uniuersi quod cum propter doli maculam omnisque fraudis suspicionem tollendam quemlibet mulier mortuo eius uiro debeat et tenatur facere inuentarium seu reportorium de bonis² dicti uiri sui, ne ipsa bona occultari ualeant uel lapso temporis deperiri. Idcirco ego, Saurina, uxor Bartholomei Raymundi, quondam, argenterii, habitatoris Minorise, tenens et possidens, et tenere et possidere debens uniuersa et singula bona que fuerunt dicti quondam uiri mei obligata et ypothecata pro meis dote et sponsalicio, et alia iuste et iure meo in nomine sancte et indiuidue Trinitatis, et cum hoc sacratissimo signo crucis + hic imposito et impresso interuenientibus ad hec auctoritate et decreto uenerabili Berengarii de Cumbis, subuicarii et subbaiuli dicte ciuitate, facio inuentarium seu reportorium de bonis dicti quondam uiri mei, et fateor me inuenisse in et de eiusdem bona contenta in quodam quaterno papiri tenori sequentis:

Primo, en l'obrador del alberch hon lo dit deffunct habitaua:

- [1] Un paneret de tenir argent.
- [2] Item, I^a gabia de uergas de fust, qui serueix star en la taula.
- [3] Item, I taulell d'obrar de nits.
- [4] Item, una borraça de lana.
- [5] Item, unas manxas d'argent, grans, e altres patitas.
- [6] Item, qualsque IIII onzas de fil de ferre.
- [7] Item, II fils en que ha molts ossos de cúpia.
- [8] Item, una capça de fust en que ha un poch de coura.
- [9] Item, I grataboxas de fil d'aram.
- [10] Item, un dobleret ab un poch de ras de beta.
- [11] Item, un dauental de aluda.
- [12] Item, un cabacet hon ha cresolas, de terra, de fonda argent.

¹ *Escrit al marge esquerre:* XXI denariis.

² *Segueix cancel·lat* de bonis.

- [13] Item, un torn de bronir.
- [14] Item, unes graelles d'asmaltar.
- [15] Item, III tenages.
- [16] Item, I^a cornuda plana.
- [17] Item, II axambrots, la I gran, l'altre poch.
- [18] Item, II cornudes poques.
- [19] Item, II compassos pochs.
- [20] Item, II tesores de teyar.
- [21] Item, un forn de taças.
- [22] Item, I^a encluseta longueta radona.
- [23] Item, VII martellets d'obrar.
- [24] Item, II suaris de ferre.
- [25] Item, I^a enclusa de planar.
- [26] Item, I^a enclusa de foryar.
- [27] Item, I^a aspillera gran e II patites, la I^a de les quals és trencada.
- [28] Item, I torn de foradar.
- [29] Item, I parell de bosselles e unes molls.
- [30] Item, II tenages: unes plagar e altres de limar.
- [31] Item, I ciell de tallar argent.
- [32] Item, I^a aspillera de fonda.
- [33] Item, una enclusa de fer anells.
- [34] Item, II sadaços de llimalla.
- [35] Item, IIII trocets de ferre.
- [36] Item, VIII limetes petites.
- [37] Item, una canada patita, d'aram, de tenir borraix.
- [38] Item, II borniets e IIII ferricons.
- [39] Item, una pastera de daurar ab un ferricó managat de daurar.
- [40] Item, una maçapà e I^a capça de fust.
- [41] Item, I^a sistella e I paner.
- [42] Item, I caxó en que stan los dits ferraments petits.
- [43] Item, qualche una lliura d'asmalts.
- [44] Item, III grataboxas de fil d'aram.
- [45] Item, I^a barristada de motlos de plom.
- [46] Item, I banquet.
- [47] Item, qualsque III dotzens de farina de forment.
- [48] Item, I^a pastera cubertada ab peus.
- [49] Item, I^a mola d'oli.
- [50] Item, I broquer.

- [51] Item, ab les tatxas trencadas.
- [52] Item, una ampolla e una copa de uidre, e I selló de terra.
- [53] Item, unes toualles taulars e II touayons.
- [54] Item, I parel de touayoles.
- [55] Item, I lançol squinçat.
- [56] Item, I matalaf de canamaç groch e uermell.
- [57] Item, unes beaças sotils.
- [58] Item, III scudelles e II grals de terra.
- [59] Item, III coxinets de seura.
- [60] Item, una flaçada burella de borra ab listes blanques e blaues.
- [61] Item, I trauerser uermell sotil.
- [62] Item, I cos de iuppó negra, forrat de pell.
- [63] Item, I iuppó blanc de fustam.
- [64] Item, I iuppó, sotil, de sage uerda ab managas negres.
- [65] Item, I^a flaçada blanca de lana ab listes blaues e burelles.
- [66] Item, II uolquins blanchs, de lana.
- [67] Item, I^a aliuba morada, sotils (*sic*).
- [68] Item, I mantell usat d'oliueta.
- [69] Item, I cota de dona de uert gay.
- [70] Item, I pelliçó de pells de conill, de dona.
- [71] Item, I sach, d'om, negra asquinçat.
- [72] Item, I^a gona negra asquinçada.
- [73] Item, I coffret encuyrat, lahonat de ferre, en que ha II pedras de bronir.
- [74] Item, unas balanças mercals.
- [75] Item, VI uels de cotó.
- [76] Item, entre colls e caps, VI de seda.
- [77] Item, un cresol.
- [78] Item, II canters de terra.
- [79] Item, I^a sistellota e I cabacet de dur pex.
- [80] Item, I³ barralet de uidre en que ha I^a lliura e VIII onzas d'argent uiu.
- [81] Item, I libre, de paper, de deu⁴ e deix, hon se contenen los deutes de deiús scrits, çò és: que mossèn, en Iohan de Muntbuy deu al dit defunt C sous; item, Ugo de Cardona: XI lliures e II sous; item, li deu mossèn Nacart de Mur:

³ *Segueix cancel-lat*: baralet.

⁴ *Segueix cancel-lat*: e dex.

XI lliures, XVIII sous; li deu dona Elfa, muller del dit mossèn Nacart: XVIII lliures, II sous, VI.

Item, en la cambra:

[82] Un⁵ coffre uey, entich, sotil, sens⁶ pany.

[83] Item, un broxeta.

[84] Item, cuna touayola e un dauental.

[85] Item, IIII camisas de dona.

[86] Item, alguns padaços de li, sotils.

[87] Item, I caperó uert, doble.

[88] Item, I^a gonella uermella de dona.

[89] Item, un parell d'estivals.

[90] Item, un parell de lançols, de terna tela oldans.

[91] Item, I^a façada de borra blanca ab I^a lista blaua a cada cap.

[92] Item, I sobrapagès sotil.

[93] Item, I^a caxa hon ha qualque VI lliures de li qui no és aspadat.

[94] Item, I^a aliuba de florantí blau ab las managas folrades de uays e un mantell de dit drap folrat de uays.

[95] Item, una uànoua grosseta obrada d'ascata de peix, de III teles e miga.

[96] Item, una façada de lana blanca ab listes uermelles, e una gandaya de fil d'aur, qui té penyora madona d'en P. ça Cudina, per XII sous.

[97] Item, VII touayoles blanques de li e unes toualloses taulars listades.

[98] Item, I^a bacina de lautó qui-stà penyora a casa d'en Pere Barriach per la cera de la sepultura.

[99] Item, un sach, d'om, uert, folrat de negra; stà penyora a casa d'en Thomàs Comalba per lo drap de la sepultura.

[100] Item, [...] ⁷ negra, que té penyora en Johan Saragoça per V sous, VI.

[101] Item, una cota de bruneta negra, folrada de pell negra, que té penyora en Johan Canet per XXXVII sous.

[102] Item, I^a cota negra d'om, asquinçada, que tenen penyora los confreres de Sent Aloy.

Et hec ad presens fateor inde me inuenisse in et de bonis dicti quondam uiri mei protestans quod si ammodo aliqua alia bona dicti uiri mei inuenire potero

⁵ *Segueix cancel-lat.*: caffra.

⁶ *Segueix cancel-lat.*: managas.

⁷ *Espai corresponent a una paraula.*

mox ea in presenti inuentario ponam et mittam. Actum est hoc Minorise, undecima millesimo quadringentesimo decimo. S+num Saurine, predicte, qui hec facio, concedo et firmo; S+num mei Berengarii de Cumbis, subuicarii et subbaiuli antedicti, qui huic inuentario et omnibus et singulis supradictis auctoritate officii quo fungimur in hac parte auctoritatem meam prestamus pariterque decretum.

BIBLIOGRAFIA

- Dalmases, N. de, 1992: *Orfebreria catalana medieval: Barcelona 1300-1500. (Aproximació a l'estudi)*, 2 volums, Barcelona.
- , 2003: “Aproximación a la orfebrería morellana”, dins *La memòria daurada. Obradors de Morella, s. XIII-XVI*, Castelló, pp. 117-139.
- , 2008: “L'orfebreria”, dins *L'art gòtic a Catalunya. Arts de l'objecte*, Barcelona.
- Fuente, I. de la, 1997: “La producció d'un argenter barceloní a través del seu llibre de comptabilitat: Miquel Bofill (1450-1460)”, *D'art*, 23, pp. 207-229.
- Llobet i Portella, J. M., 2000: “Dos documents sobre obres d'orfebreria produïdes per argenters de Montblanc (1407 i 1402)”, *Aplecs de treballs*, 18, pp. 115-118.
- Mirambell i Abancó, M., 2000: “El taller d'un argenter vigatà cinccentista. Inventari dels béns de Pere Navarro († 1548)”, *Ausa*, XIX/144, pp. 19-34.
- Sarret i Arbós, J., 1916: *Art i artistes manresans*, Manresa.
- Sitges i Molins, X., 2007: “Dades referents a obres artístiques medievals (I)”, *Dovella*, nº 93, pp. 18-20.
- Sitges i Molins, X., 2009: “Dades sobre obres artístiques medievals (II)”, *Dovella*, nº 101, pp. 20-23, I i II.